

נתונים על סרבנות גט ועל עגינות

כתיבה: עדו אבגר | אישור: אורלי אלמגור לוטן

עריכה לשונית: מערכת דברי הכנסת

תאריך: כ"ג באדר ב' תשפ"ד, 2 באפריל 2024

סקירה

תוכן העניינים

1.....	תמצית	1
2.....	מבוא	2
4.....	1. סרבנות גט	4
9.....	2. פסקי דין בתחום הגירושין שלא הסתיימו בגט	9
12.....	3. תיקי גירושין מתמשכים	12
12.....	4. עגינות	12

תמצית

מסמך זה נכתב לבקש חברת הכנסת שלי טל מירון, ומובאים בו נתונים על סרבנות גט ועל עגינות. ראשית מוצגים נתונים על מספר מקרי סרבנות הגט לפי ההגדרה הפורמלית של הנהלת בתי הדין הרבניים; בהמשך מובאים נתונים על מקרים שאינם מוגדרים פורמלית כסרבנות גט – תיקים שבהם לא ניתן גט, למרות שניתן פסק דין המורה על גירושין ותיקי גירושין מתמשכים שלא הסתיימו בגירושין, מסיבות שונות, למרות הזמן הרב שחלף מאז פתיחתם; ובסוף מופיעים נתונים על מספר תיקי העגינות.

עיקרי הממצאים במסמך:

- תביעות גירושין מוגשות במקרים שבהם אחד מבני הזוג מעוניין להתגרש ללא הסכמת בן הזוג האחר. לאחר דיון בתביעת גירושין יכולים בתי הדין הרבניים לפסוק שעל בני הזוג להתגרש. מקובל לחלק את פסקי הדין בתחום הגירושין לארבעה סוגים, על פי חומרת החיוב (מהקל יותר לחמור יותר): המלצה, מצווה, חיוב וכפייה. **על פי הגדרת הנהלת בתי הדין הרבניים, סרבן גט או סרבנית גט הם מי שהצטברו אצלו כל התנאים הללו: 1. תיק הגירושין בעניינם פתוח; 2. ניתן לחובתם פסק דין המחייב בגירושין באחת משלוש הדרגות העליונות מבין ארבעת סוגי פסקי הדין של גירושין: מצווה, חיוב או כפייה; 3. הגבר מסרב לתת גט או האישה מסרבת לקבל גט במועד שנקבע להם על ידי בית הדין לסידור הגט, או שחלפה חצי שנה ממועד מתן פסק הדין.**
- **בהתאם להגדרה זו, נכון לינואר 2024 יש 67 תיקי סרבנות גט פתוחים.** מערכות המידע של הנהלת בתי הדין הרבניים אינן מאפשרות לזהות את מין הסרבן, אלא רק את מינם של פותח התיק ושל הנתבע בתיק. על פי נתונים אלה, **בכמעט שני שלישים (64%) מתיקי סרבנות הגט הפתוחים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה כנגד גבר.** נציין כי על פי הנהלת בתי הדין הרבניים, בבדיקה פרטנית שנערכה נמצא שברוב המקרים הנתבע בתיק הגירושין הוא מי שמסרב לתת את הגט או לקבלו.
- **רוב תיקי הסרבנות הפתוחים נכון לינואר 2024 נפתחו בשנים האחרונות:** יותר משליש (37%) מהתיקים נפתחו בשנתיים שחלפו מאז תחילת 2022 וקרוב לשני שלישים (63%) נפתחו בשלוש השנים מאז תחילת 2021. לצד זאת, כמעט חמישית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (18%) נפתחו לפני שש שנים לפחות, ובהם שבעה תיקים (9%) הפתוחים יותר לעשור. **יצוין כי מדובר בתאריך פתיחת תיק הגירושין האחרון, אולם ייתכנו מקרים שבהם הזוג כבר החל בתהליך גירושין בעבר והתיק נסגר.**
- **ההליכים המשפטיים עד מתן פסק דין המחייב גט (שכאמור הוא תנאי להכרה במקרה של סרבנות גט) עשויים להימשך זמן רב:** בקרוב למחצית תיקי סרבנות הגט הפתוחים (46%) חלפה עד שנה ממועד פתיחת תיק הגירושין האחרון ועד שניתן פסק דין המחייב מתן גט, וב-30% נוספים חלפו שנה עד שנתיים. ב-13% (תשעה תיקים) חלפו יותר משלוש שנים. בהסתמך רק על נתוני תיקי סרבנות הגט הפתוחים שבידינו אפשר לראות, ככלל, כי ככל שהתיק חדש יותר כך משך הזמן עד מתן פסק דין היה קצר יותר; עם זאת, אין בכך כדי להעיד בהכרח על משכי הזמן של בתי הדין במתן פסק דין המחייב גט, בכל המקרים שבהם ניתן פסק דין כזה, ובייחוד לא במקרים שבהם מתן פסק הדין הוביל למתן גט (שכן, כאמור לעיל, נתונים אלה מתייחסים רק לתיקים פתוחים).

- **בכמעט מחצית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (48%) חלפה פחות משנה מאז המועד שבו החלה להתקיים פורמלית סרבנות גט בתיק וב-70% חלפו עד שנתיים ממועד זה.** בחמישית מן המקרים בקירוב (14 תיקים) חלפו יותר משלוש שנים מאז שהחלה להתקיים סרבנות גט בתיק, על פי הגדרת בתי הדין הרבניים; ומהם, ב-12 מקרים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה ובשני מקרים התביעה הוגשה על ידי גבר.
- **כפי הנראה, פסקי דין מסוג מצווה, חיוב או כפייה – שכאמור לעיל, הם תנאי להגדרת מקרה של סרבנות גט על ידי בתי הדין הרבניים – הם מיעוטם של פסקי הדין לגירושין.** בשנים 2017–2022 היו כ-5,300 תיקים, שבהם פסקו בתי הדין הרבניים שעל בני זוג להתגרש לפי אחד מארבעת סוגי ההחלטות האמורים (לפי הנהלת בתי הדין הרבניים, בתיקים אלו נכללים גם מקרים שבהם פסק הדין על גירושין ניתן בהסכמת שני בני הזוג); מבין תיקים אלו, ב-300 תיקים (6%) טרם ניתן גט, או טרם התקבל, נכון ליוני 2023; ב-60% מהתיקים, שבהם טרם ניתן גט (כ-180 תיקים) ההחלטה על גירושין ניתנה בשנת 2021 או לפנייה (מאז שנת 2017).
- **תיקי גירושין שנותרים פתוחים יותר משנתיים ללא גירושין, מכל סיבה שהיא, מוגדרים על פי בתי הדין הרבניים כתיקי גירושין מתמשכים.** בשנים 2010–2021 משך הטיפול ב-9% מתיקי הגירושין (כ-4,800 תיקים מתוך כ-54,000) ארך יותר משנתיים; ב-3% מהתיקים (כ-1,800 תיקים) משך הטיפול ארך יותר משלוש שנים; נכון למרץ 2021 היו כ-260 תיקי גירושין מתמשכים פתוחים (לא בהכרח על רקע של סרבנות גט).
- **נכון למרץ 2024 היו 126 תיקי עגינות פתוחים** בטיפול אגף עגונות בבתי הדין הרבניים. 44% מהם נמצאים בטיפול אגף העגונות פחות משנה, ויותר מחצי מהתיקים (53%) מטופלים עד שנתיים; קרוב לשליש מהתיקים (31%) מטופלים באגף יותר מארבע שנים ו-8% (10 תיקים) מטופלים יותר משמונה שנים. בשנים 2017–2023 ניכרה עלייה במספר תיקי העגונות שנפתחו בכל שנה ועלייה חדה אף יותר במספר התיקים שנסגרו; לדברי הנהלת בתי הדין הרבניים, שינויים אלו נובעים מהרחבת הכלים העומדים לראשות האגף והגברת המודעות לפועלו בקרב הדיינים.

מבוא

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2021 התגרשו בישראל כ-12,500 זוגות יהודיים.¹ במדינת ישראל יש שתי ערכאות המוסמכות לדון בתביעות בענייני משפחה: מערכת בתי המשפט לענייני משפחה, הפוסקת לפי הדין האזרחי; ובתי הדין הדתיים – ובהם בתי הדין הרבניים – הפוסקים לפי דיני הדת הרלוונטית. הליך הגירושין עצמו הוא בסמכות בלעדית של בתי הדין הדתיים, ואילו המזונות, המשמורת והרכוש נתונים, על פי רוב בסמכות מקבילה של בתי המשפט ובתי הדין.²

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גירושין – נתונים נבחרים, 2021–2002, 28 ביוני 2023.

² סמכות השיפוט בעניינם של זוגות מחוסרי דת וזוגות שאינם משתייכים לאחת הדתות המוכרות מסורה לבתי המשפט לענייני משפחה גם בהתרת נישואיהם.

כאשר בני זוג מחליטים להתגרש עומדות בפניהם שתי אפשרויות: הגעה להסכם או ניהול הליכים משפטיים. גם אם הצדדים החלו בניהול הליך משפטי, בכל שלב אפשר להגיע להסכם גירושין, שיובא לאישור בית המשפט לענייני משפחה או בית הדין הדתי. בעבור בני זוג יהודים, גם אם ההסכם אושר בבית המשפט, לאחר אישורו יש להגיש את ההסכם המאושר לבית הדין הרבני לצורך סידור הגט.³

כאמור, תביעות גירושין מוגשות במקרים שבהם אחד מבני הזוג מעוניין להתגרש ללא הסכמת בן הזוג האחר. בשנת 2022 נפתחו בבתי הדין הרבניים 3,858 תיקים לתביעות גירושין. כמעט שני-שלישים מהם נפתחו על ידי נשים.⁴ כאמור לעיל, תביעות נוספות מוגשות לבית המשפט לענייני משפחה. ככלל, כדי שבני זוג יהודים יוכלו להתגרש, על הבעל לתת לאישה, מרצונו, מסמך הלכתי המכונה גט, שמסיים את הנישואין, ועל האישה להסכים לקבל מבעלה את הגט. לאחר דיון בתביעת גירושין יכולים בתי הדין הרבניים לפסוק שעל בני הזוג להתגרש. **מקובל לחלק את פסקי הדין המורים על גירושין לארבעה סוגים, על פי חומרת החיוב: המלצה, מצווה, חיוב וכפייה. חשוב לציין כי גם לאחר פסיקה לפי אחד מן הסוגים המנויים לעיל נדרשת הסכמת בני הזוג לשם קיום הגירושין. יש מקרים שבהם הסכמה זו אינה ניתנת, ולכן אי-אפשר לסיים את הנישואין.**

סרבנות גט היא תופעה שבה הגבר מסרב לתת גט או שהאישה מסרבת לקבל גט. קביעת היקף התופעה נגזרת מאופן ההגדרה שלה, כלומר מקביעת השלב בהליך הגירושין שבו חוסר הסכמה הופך לסירוב לתת גט או לקבל גט. במסגרת מסמך זה מוצגים נתונים רשמיים של בתי הדין הרבניים, ובהתאם לכך נתמקד בסרבנות גט על פי ההגדרה, המצמצמת יחסית, של הנהלת בתי הדין הרבניים: סירוב לתת גט או לקבל גט רק במקרים שבהם ניתן פסק דין המורה על גירושין באחת משלוש הדרגות העליונות מבין ארבעת סוגי פסקי הדין שפורטו לעיל.

מלבד מקרים שנפלים בגדר הגדרה רשמית זו, בהקשר של סרבנות גט אפשר לבחון גם קטגוריות נוספות של תיקי גירושין: 1. תיקים שבהם בית הדין השתכנע כי על בני הזוג להתגרש ובהתאם לכך נתן **פסק דין המורה על גירושין**, אך לא באחת משלוש דרגות החיוב החמורות ביותר, אלא בלשון המלצה, הצעה וכיוצא באלו, ולמרות פסיקה זו לא ניתן גט או לא התקבל גט (כאמור לעיל, מקרים אלה אינם מוגדרים בבתי הדין הרבניים סרבנות גט; 2. תביעות גירושין שלא הסתיימו בגירושין מסיבות שונות, למרות שחלף זמן רב מאז פתיחתן – **תיקי גירושין מתמשכים**).

קטגוריה נוספת שאפשר לבחון בהקשר זה היא **עגינות**, שבה בן הזוג או בת הזוג לא יכולים לתת גט או לקבל גט מסיבות שונות. בין השאר כלולים בה מקרים שבהם בן הזוג נעלם ואין כל מידע

³ נלי כפיר, **בחינת יישום חוק להסדר התדיינות בסכסוכי משפחה, התשע"ה-2014**, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 במרץ 2023.

⁴ הנהלת בתי הדין הרבניים, **סיכום לשנת 2022**, 2022, עמ' 2.

אמין על כי הוא אינו עוד בחיים; מקרים שבהם מקומו של בן הזוג ידוע, אך הוא נמנע מלשחרר את הצד השני באמצעות מתן גט ונמצא מחוץ לישראל, ומקרים שבהם בן הזוג נמצא בישראל ומסיבות כאלה ואחרות אי אפשר לכופ אותו לתת גט או לקבלו.

להלן נביא נתונים על תיקי גירושין לפי כל אחת מההגדרות שהוזכרו.

1. סרבנות גט

על פי הנהלת בתי הדין הרבניים, סרבנות גט מוגדרת כמקרה שבו **הגבר מסרב לתת גט או האישה מסרבת לקבל גט**, ומתקיימים בו כל התנאים הבאים⁵:

- יש תיק תביעת גירושין פתוח.
- ניתן פסק דין המחייב בגירושין בנוסח של מצווה, חיוב או כפייה (שלוש הדרגות העליונות בארבעת סוגי פסקי הדין של גירושין).
- הצדדים לא התגרשו למרות שנקבע מועד לדין סידור גט פיטורין והמועד חלף, או שחלפה חצי שנה ממועד מתן פסק הדין שהורה על גירושין.

על פי נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים, **נכון לינואר 2024 היו 67 תיקי סרבנות גט פתוחים בהתאם להגדרה שהובאה לעיל**.⁶

לעניין ההגדרה נציין, ככלל, כי תיק בית דין ייסגר אחרי חצי שנה ללא דיונים או פעילות, אך לא ייסגר תיק שבמסגרתו הוטלו סנקציות שעודן בתוקף או תיק שהועבר לאגף עגונות. על כן, ייתכן שיש תיקים שניתן בהם בעבר פסק דין המחייב גט והגט לא ניתן, אך התיקים נסגרו בגלל חוסר פעילות, ולכן אינם כלולים בנתונים שהועברו לידינו. בהקשר זה הובהר לנו מהנהלת בתי הדין הרבניים כי לאחר חיוב גט רשאי בית הדין להטיל סנקציות על סרבן הגט, וכי בדרך כלל סנקציות כאלו אכן יוטלו (או שהתיק יועבר לאגף העגונות); מהנהלת בתי הדין הרבניים נמסר כי מסיבה זו, בדרך כלל, התיק יישאר פתוח עד מתן הגט.⁷

מהנהלת בתי הדין הרבניים ביקשו להבהיר עוד כי גם ללא הטלת סנקציות, תיק גירושין שניתן בו פסק דין המורה על גירושין בדרך כלשהי אינו אמור להיסגר, שכן על בית הדין לקבוע בו דיונים עיתיים עד למתן הגט. לפי הנהלת בתי הדין סגירת תיק עקב חוסר פעילות תתרחש רק במקרים

⁵ הרב אליהו בן דהן, מנהל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מכתב, 24 בינואר 2024; יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – הבהרות, דוא"ל, 17 במרץ 2024.

⁶ יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל: 17 במרץ 2024.

⁷ יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – הבהרות, דוא"ל, 17 במרץ 2024.

שבהם התובע או התובעת בתיק חדלו לשתף פעולה עם בית הדין ולהגיע לדיונים שנקבעו להם.⁸ לא הועברו אלינו נתונים בעניין זה.

עוד נציין כי באופן בו הנהלת בתי הדין הרבניים מגדירה את המושג סרבנות גט חלו שינויים במהלך השנים. כך למשל, בשנת 2021 נמסרה לנו הגדרה צרה יותר הכוללת רק פסקי דין המורים על גירושין מסוג חיוב או כפייה, ללא לשון מצווה;⁹ לעומת זאת, בשנים מוקדמות יותר פרסמה הנהלת בתי הדין הרבניים נתונים בדבר סרבנות גט אשר התבססו דווקא על הגדרות רחבות יותר, שמלבד חיוב גט וכפייה גט כללו גם מצווה להתגרש (כמו בהגדרה העדכנית שנמסרה לנו) ואף המלצה להתגרש.¹⁰

בהקשר זה נוסיף כי בעוד שהנתונים שהועברו לידינו לא כללו מידע על סוג פסק הדין שניתן בכל מקרה של סרבנות גט, מהנהלת בתי הדין הרבניים נמסר לנו כי **בפועל תיקי סרבנות הגט הפתוחים אינם כוללים כמעט תיקים שבהם פסק הדין שניתן היה מסוג מצווה**; נמסר לנו כי הדבר נובע מכך **שבשנים האחרונות לא ניתנים כמעט פסקי דין המורים על גירושין מסוג זה**, מכיוון שפסקי דין מסוג חיוב וכפייה מאפשרים שימוש במגוון כלים רחב יותר לפתרון הסרבנות.¹¹

מערכות המידע של הנהלת בתי הדין הרבניים אינה מאפשרות לבחון את מין הסרבן (קרי את מספר התיקים שבהם גבר מסרב לתת גט ואת מספר התיקים שבהם אישה מסרבת לקבל את הגט) אלא רק את מינו של הנתבע בתיק. על פי נתונים אלו **בכמעט שני שלישים (64%) מתיקי סרבנות הגט הפתוחים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה כנגד גבר**.

הגם שאין בהכרח מתאם בין מין הנתבע ומין סרבן הגט, וגם מי שהגיש את תביעת הגירושין מלכתחילה עשוי לסרב לתת גט או לקבל את הגט, בבדיקה פרטנית, שנערכה על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים, נמצא שבמרבית המקרים הנתבע בתיק הגירושין הוא מי שמסרב לתת או לקבל את הגט.¹²

**בכמעט שני שלישים
(64%) מתיקי
סרבנות הגט
הפתוחים תביעת
הגירושין הוגשה בידי
אישה כנגד גבר**

⁸ על פי הנהלת בתי הרבניים, מייד לאחר שניתן פסק דין שמורה בדרך כלשהי על גירושין, בית הדין מחויב ליזום דיונים עיתיים בעניינו, בהתאם לקבוע בסעיף 4 לחוק קיום פסקי דין של גירושין, התשנ"ה-1995, בית הדין יוסיף ויקבע דיוני מעקב במועדים הקבועים בחוק עד לקיום פסק הדין. הרב רפי רכס, סגן היועץ המשפטי, הנהלת בתי הדין הרבניים, הבהרות, מכתב, 1 באפריל 2024.

⁹ ראו: עדו אבגר, נתונים על סנקציות שהוטלו במטרה להביא לקיום פסקי דין של גירושין, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 5 באוקטובר 2021.

¹⁰ ראו למשל תשובות על בקשות על פי חוק חופש המידע: היחידה לחופש המידע במשרד המשפטים, הגדרה – סרבני גט, 14 ביולי 2019; נתונים על החלטות בתי הדין הרבניים בנושא סרבני גט, 16 באפריל 2018.

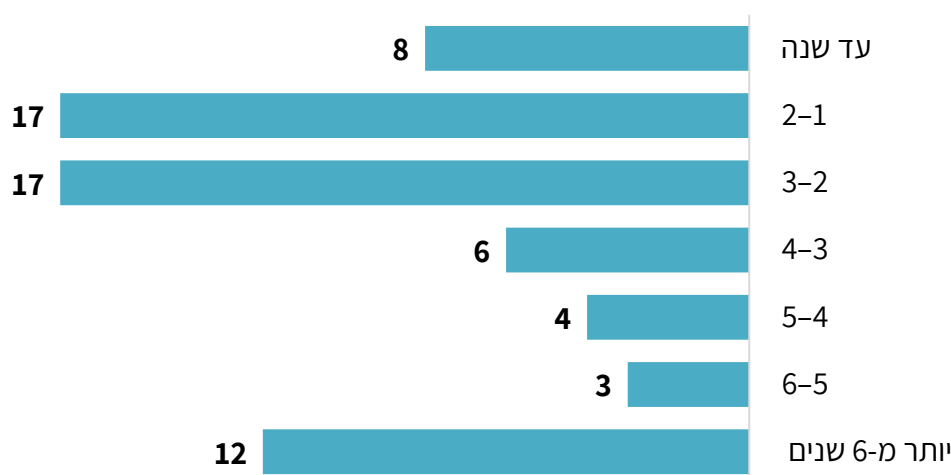
¹¹ יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – הבהרות, הודעת טקסט, 21 במרץ 2024.

¹² יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל, 17 במרץ 2024; הרב אליהו בן דהן, מנהל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מכתב, 24 בינואר 2024.

נציין כי ממסמך קודם בנושא אפשר ללמוד כי רוב סרבני הגט שהוטלו עליהם סנקציות כדי להביא לקיום פסק הדין לגירושין (84% בשנים 2016–2019) הם גברים,¹³ אך נתון זה אינו מעיד בהכרח על החלוקה המגדרית של סרבני הגט כולם.

להלן מוצגים נתוני תיקי סרבנות הגט הפתוחים בחלוקה לפי שנת פתיחת תיק הגירושין. **המדובר במועד פתיחת תיק הגירושין האחרון, אך ייתכנו מקרים שבהם הזוג החל תהליך גירושין בעבר והתיק נסגר.**

תרשים 1: תיקי סרבנות גט פתוחים, לפי משך הזמן שחלף מאז פתיחת תיק הגירושין האחרון, ינואר 2024¹⁴

רוב תיקי הסרבנות שהיו פתוחים בינואר 2024 נפתחו בשנים האחרונות וכמעט חמישית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (12 תיקים) נפתחו לפני שש שנים לפחות

מנתוני התרשים אפשר ללמוד כי רוב תיקי הסרבנות שהיו פתוחים בינואר 2024 נפתחו בשנים האחרונות: יותר משליש (37%) מהתיקים נפתחו בשנתיים שחלפו מתחילת 2022 וקרוב לשני שלישים (63%) נפתחו בשלוש השנים מאז תחילת 2021. לצד זאת, כמעט חמישית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (18%) נפתחו לפני שש שנים לפחות, ובהם 9% (7 מקרים) הפתוחים יותר מעשור. מבין התיקים הפתוחים יותר משש שנים, בעשרה מקרים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה ובשני מקרים התביעה הוגשה על ידי גבר. נזכיר כי מדובר בזמן שחלף מאז פתיחת תיק הגירושין האחרון, וכי ייתכן שבעבר הזוג החל תהליך גירושין והתיק נסגר.

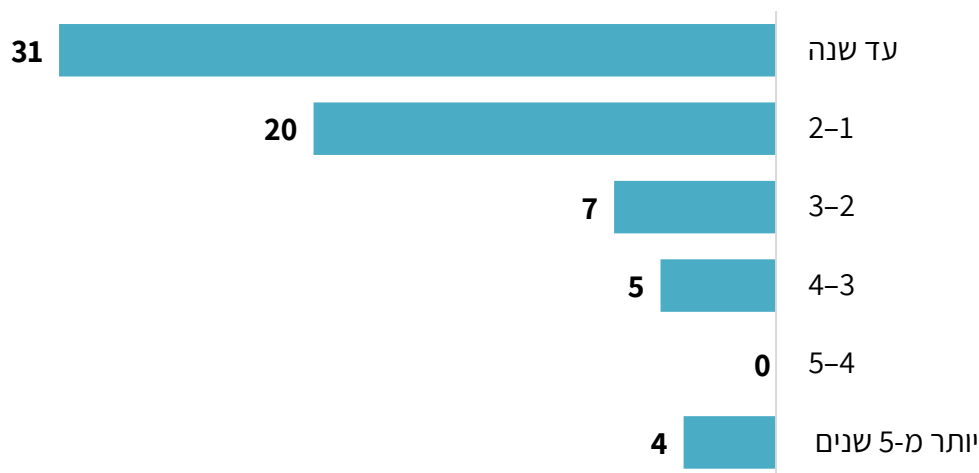
נציין כי ההליכים המשפטיים עד מתן פסק המחייב גט – פסק דין שהוא תנאי להכרה במקרה של סרבנות גט – עשויים להימשך זמן רב, ולכן יש השפעה על מספר התיקים שנפתחו בכל שנה, הוכרו כתיקי סרבנות גט, ועודם פתוחים כיום. לפיכך, להלן מוצגים נתונים בדבר הזמן שחלף ממועד פתיחת תיק הגירושין האחרון ועד מועד מתן פסק הדין המחייב גט.

¹³ עדו אבגר, [נתונים על סנקציות שהוטלו במטרה להביא לקיום פסקי דין של גירושין](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 5 באוקטובר 2021.

¹⁴ עיבוד מרכז המחקר והמידע של הכנסת של נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים: יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל: 17 במרץ 2024.

תרשים 2: תיקי סרבנות גט פתוחים (נכון לינואר 2024) לפי משך הזמן שחלף בין מועד פתיחת תיק הגירושין האחרון ובין מתן פסק דין המחייב גט¹⁵

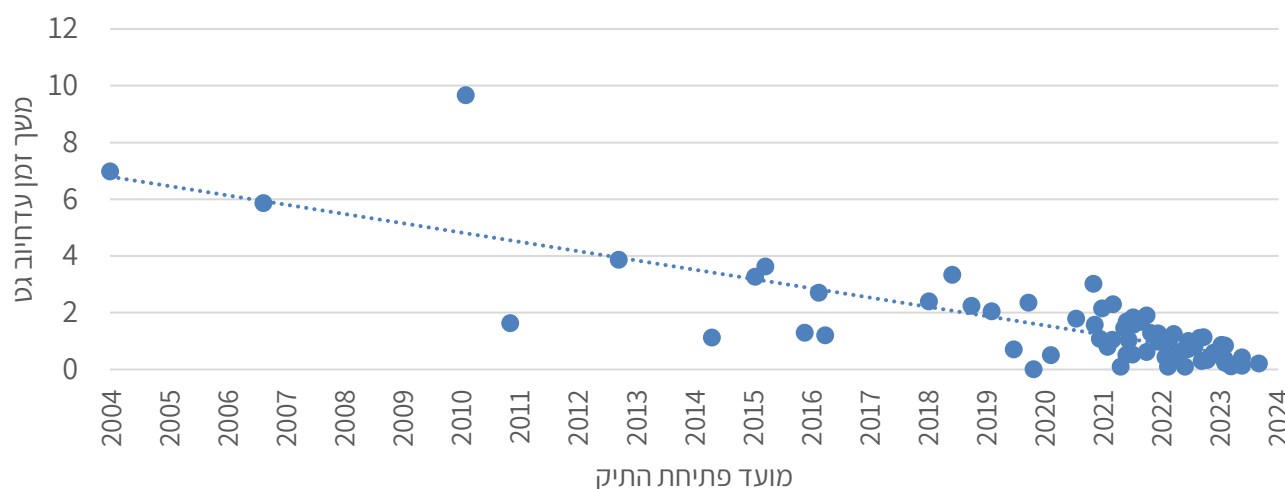
בקרב למחצית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (46%) חלפה עד שנה ממועד פתיחת תיק הגירושין האחרון עד שניתן פסק דין המחייב מתן גט וב-13% (9 תיקים) חלפו יותר משלוש שנים ממועד פתיחת התיק עד שניתן פסק דין

מן הנתונים בתרשים אפשר ללמוד כי בקרב למחצית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (46%) חלפה עד שנה ממועד פתיחת תיק הגירושין האחרון עד שניתן פסק דין המחייב מתן גט, וב-30% נוספים חלפו שנה עד שנתיים. ב-13% (תשעה תיקים) חלפו יותר משלוש שנים בין מועד פתיחת התיק האחרון ובין מועד קבלת פסק הדין, ומהם בשבעה מקרים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה ובשני מקרים על ידי גבר.

בתרשים שלהלן מוצג משך הזמן שחלף מפתיחת תיק הגירושין עד קבלת פסק דין המחייב מתן גט, לפי מועד פתיחת התיק בכל אחד מהתיקים (כל נקודה בתרשים מציינת תיק גירושין).

תרשים 3: תיקי סרבנות גט פתוחים* לפי משך הזמן שחלף (בשנים) ממועד פתיחת תיק גירושין אחרון עד מועד מתן פסק דין המחייב מתן גט ולפי מועד פתיחת תיק הגירושין, 2024-2004¹⁶

¹⁵ שם.

¹⁶ שם.

* מהתרחשים נוכח מקרה אחד חריג במיוחד, ובו תיק הגירושין נפתח ב-1986 ופסק הדין המחייב גט ניתן רק ב-2022.

כפי שאפשר לראות בתרשים, מספר התיקים הפתוחים, שנפתחו בשנים האחרונות, גדול בהרבה ממספר התיקים שנפתחו בשנים עברו ועודם פתוחים. לצד זאת, **אפשר לראות מגמה, שעל פיה ככל שהתיק חדש יותר כך משך הזמן עד מתן פסק דין היה קצר יותר**. לעניין זה נציין כי נמצא מקדם מתאם חזק בין מועד פתיחת תיק הגירושין ובין משך הזמן שחלף בין פתיחת התיק למתן פסק דין המחייב גירושין. עם זאת, נזכיר כי **הנתונים שבידינו כוללים רק תיקי סרבנות גט פתוחים (ללא תיקים שבהם ניתן פסק דין המחייב גט ולאחריו ניתן גט), וכי מספר התיקים שנפתחו בשנים מוקדמות יחסית ועודם פתוחים הוא נמוך; לכן יש להתייחס לנתונים אלה במשנה זהירות ואי-אפשר להסיק מהם על משכי הזמן שבית הדין נזקק להם כדי להוציא פסק דין המחייב גט בכל המקרים שפסק דין כזה ניתן**.

ככלל, לאחר מתן פסק הדין המחייב גירושין יש לקבוע מועד לסידור גט, שיחול לא יאוחר מ-45 ימים מיום מתן פסק הדין.¹⁷ על פי הנתונים שנמסרו לנו, ברוב תיקי סרבנות הגט הפתוחים אכן נקבע דיון לצורך סידור הגט תוך כמה שבועות. בתשעה תיקים (13%) משך הזמן עד מועד סידור הגט היה ארוך משלושה חודשים; ב-13 תיקים (19%) לא נקבע מועד לדיון לצורך סידור גט.¹⁸ על כך נמסר מהנהלת בתי הדין הרבניים כי בחלק מהתיקים מועד הדיון נדחה, בחלק מהם לא נקבע דיון סידור גט ובחלק נוסף נקבע מועד לדיון אך לא התקיים. עשויות להיות לכך סיבות אחדות, ובהן: דחיית הדיון מסיבה מוצדקת (למשל שירות מילואים) או לבקשת הצדדים; עיכוב ביצוע של פסק הדין בעקבות הגשת ערעור על פסק הדין לבית הדין הגדול; חוסר שיתוף פעולה של הצדדים עם החלטת בית הדין; אחד מהצדדים לא נמצא בארץ או שאי-אפשר לאתרו (מקרים שיופנו לרוב לטיפול אגף עגונות); בני הזוג מתגוררים יחד (מצב זה מונע סידור גט מבחינה הלכתית).¹⁹

נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים אינם כוללים את המועד שבו נקבע כי מתקיימת סרבנות גט בתיק גירושין. כאמור, הגדרת סרבנות גט על פי בתי הדין הרבניים כוללת רק מקרים שבהם הצדדים לא התגרשו, למרות שנקבע מועד לדיון סידור גט פיטורין והמועד חלף, או שחלפה חצי שנה ממועד מתן פסק הדין לגירושין. לפיכך, בקשר לכל תיק סרבנות פתוח חישבנו את המועד בו החלה להתקיים סרבנות גט על פי ההגדרה הפורמלית של הנהלת בתי הדין הרבניים – קרי מועד הדיון לסידור גט או חצי שנה לאחר מועד מתן פסק הדין – המוקדם מהם.

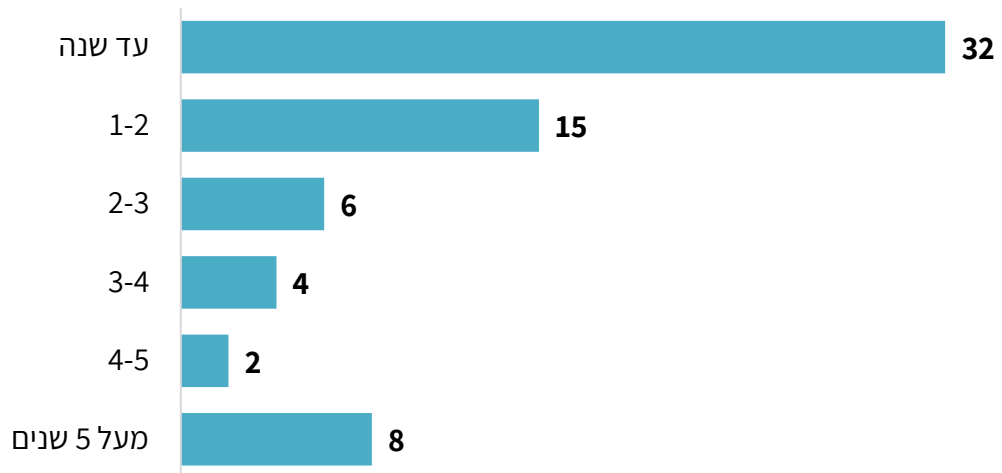
¹⁷ סעיף 4(א)(1) לחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), תשנ"ה-1995.

¹⁸ עיבוד מרכז המחקר והמידע של הכנסת של נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים: יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל: 17 במרץ 2024.

¹⁹ הרב אליהו בן דהן, מנהל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מכתב, 24 בינואר 2024; יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – הבהרות, דוא"ל, 17 במרץ 2024.

להלן מוצגים נתונים בדבר משך הזמן שחלף ממועד כניסתם תחת ההגדרה הפורמלית של סרבנות הגט ועד מועד שליפת הנתונים.

תרשים 4: תיקי סרבנות גט פתוחים לפי משך הזמן שחלף ממועד כניסתם תחת ההגדרה הפורמלית של סרבנות הגט, ינואר 2024²⁰

ב-14 תיקי סרבנות גט פתוחים חלפו יותר משלוש שנים מאז שהחלה להתקיים פורמלית סרבנות גט בתיק על פי הגדרת בתי הדין הרבניים. מהם, ב-12 מקרים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה ובשני מקרים התביעה הוגשה על ידי גבר.

בכמעט מחצית מתיקי סרבנות הגט הפתוחים (48%) חלפה פחות משנה מאז המועד שבו החלה להתקיים סרבנות גט בתיק וב-70% חלפו עד שנתיים ממועד זה. בחמישית מן המקרים בקירוב (14 תיקים, שהם 21% מכלל התיקים) חלפו יותר משלוש שנים מאז שהחלה להתקיים סרבנות גט בתיק על פי הגדרת בתי הדין הרבניים. מהם, ב-12 מקרים תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה ובשני מקרים התביעה הוגשה על ידי גבר.

2. פסקי דין בתחום הגירושין שלא הסתיימו בגט

כאמור לעיל, ההגדרה הפורמלית של סרבנות גט כוללת רק מקרים שבהם ניתנו פסקי דין מסוג מצווה, חיוב או כפייה. **אין בידנו מידע מדויק ועדכני על חלקם של פסקי הדין מסוג מצווה, חיוב וכפייה בכלל פסקי הדין בתחום הגירושין אך מהמידע שיש בידנו נראה שהם מיעוט.**

על רקע זה, גורמים שונים, ובהם מבקר המדינה, העלו טענות כי הגדרת סרבנות גט כסירוב לתת גט או לקבל גט רק במקרים של חיוב במתן גט מצומצמת מדי. מבקר המדינה נסמך על סעיף 1(ב) [לחוק בתי דין רבניים \(קיום פסקי דין של גירושין\), התשנ"ה-1995](#), שבו נאמר שלעניין הטלת סנקציות "אין נפקה מינה אם ננקטה בפסק הדין לשון של כפייה, חובה, מצווה, הצעה או לשון אחרת". מכאן, כך לפי המבקר, שגם במקרים בעיניים ניתנה רק המלצה, הצעה וכיוצא באלו מדובר בסרבנות גט.²¹

²⁰ עיבוד מרכז המחקר והמידע של הכנסת של נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים: יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל: 17 במרץ 2024.

²¹ מבקר המדינה, דוח שנתי 54 לשנת 2003 ולחשבונות שנת הכספים 2002, [בתי הדין הרבניים](#), 5 במאי 2004, עמ' 522.

נזכיר כי ב-2021 נמסרה לנו על ידי בתי הדין הרבניים הגדרה של סרבנות גט הכוללת רק פסקי דין המורים על גירושין הכוללים לשון של חיוב או כפייה (או כל לשון אחרת המחייבת גט),²² בעוד בשנים מוקדמות יותר פרסמה הנהלת בתי הדין הרבניים נתונים בדבר סרבנות גט אשר התבססו על הגדרות רחבות יותר, שמלבד חיוב גט וכפיית גט כללו גם מצווה להתגרש (כמו בהגדרה העדכנית שנמסרה לנו) ואף המלצה להתגרש.²³

לפיכך, לשם הצגת תמונה רחבה יותר, מובאים להלן נתונים שהועברו לידינו מהנהלת בתי הדין הרבניים על **כלל התיקים שבהם התקבלה החלטה על גירושין בכל דרגות חומרת החיוב: המלצה, מצווה, חיוב וכפייה. מנתוני הנהלת בתי הדין הרבניים אפשר ללמוד כי בשנים 2017-2022 פסקו בתי הדין הרבניים בכ-5,300 תיקים שעל בני זוג להתגרש לפי אחד מארבעת סוגי ההחלטות הקיימים;**²⁴ **מהנהלת בתי הדין הרבניים ביקשו להבהיר כי תיקים אלו כוללים מקרים רבים שבהם בתי הדין מצליחים להביא את בני הזוג לידי הסכמות, ופסק הדין לגירושין בהם הוא למעשה גירושין בהסכמה;**²⁵ אך לא נמסרו פרטים על היקף המקרים הללו.

אין בידינו נתונים על פילוח תיקי הגירושין לפי סוג ההחלטה שהתקבלה בהם אך ביכולתנו לומר כי במסגרת תיקים אלו התקבלו כ-800 החלטות לחיוב או כפיית גט (מהן כ-70 החלטות לכפייה), אך היות שבאותו תיק עשויות להתקבל כמה החלטות, אין במספר זה להעיד על מספר התיקים שבהם התקבלו החלטות אלו.²⁶ כאמור, מהנהלת בתי הדין נמסר כי בשנים האחרונות לא ניתנים כמעט פסקי דין המורים על גירושין מסוג מצווה.²⁷

כאמור, רוב תביעות הגירושין לבתי הדין הרבניים נפתחות כנגד גברים (65% בשנת 2022). נראה שתמונה זו נשמרת גם בתיקים שמסתיימים בפסק דין לגירושין: ב-63% מהתיקים שבהם התקבלו החלטות בשנים 2017-2022 תביעת הגירושין הוגשה כנגד גבר. רוב ההחלטות על חיוב גט או כפיית גט (59%) התקבלו גם הן בתיקים שבהם הנתבע הוא גבר; בהחלטות על כפיית גט – ההחלטה החמורה ביותר במדרג ההחלטות על גירושין – רוב מוחלט (89%) התקבלו בתיקים

מבין כ-5,300 תיקים
בשנים 2017-2022,
שבהם ניתנה החלטה
שעל בני זוג להתגרש
לפי אחד מארבעת
סוגי ההחלטות
הקיימים, ב-300
תיקים טרם ניתן גט
או טרם התקבל גט
נכון ליוני 2023 (6%)

²² ראו: עדו אבגר, [נתונים על סנקציות שהוטלו במטרה להביא לקיום פסקי דין לגירושין](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 5 באוקטובר 2021.

²³ ראו למשל תשובות על בקשות על פי חוק חופש המידע: היחידה לחופש המידע במשרד המשפטים, [הגדרה – סרבני גט](#), 14 ביולי 2019; [נתונים על החלטות בתי הדין הרבניים בנושא סרבני גט](#), 16 באפריל 2018.

²⁴ הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על בקשה על פי חוק חופש המידע, 25 ביוני 2023, הועבר במסרון מיהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, 4 ביולי 2023. על פי התשובה, ייתכן שיש מספר מועט של תיקים שמופיעים ביותר משנה אחת, מכיוון שהתקבלה החלטה בשנה כלשהי והחלטה נוספת באותו תיק התקבלה בשנה אחרת. לדוגמה, מקרה של פסק דין המורה על גירושין, שלאחר מכן ניתנה בו החלטה של חיוב גט בשנה אחרת יוצג פעמיים, כל פעם בשנה שבה התקבלה ההחלטה הרלוונטית.

²⁵ הרב רפי רכס, סגן היועץ המשפטי, הנהלת בתי הדין הרבניים, הבהרות, מכתב, 1 באפריל 2024.

²⁶ הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על בקשה על פי חוק חופש המידע, 25 ביוני 2023, הועבר במסרון מיהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, 4 ביולי 2023.

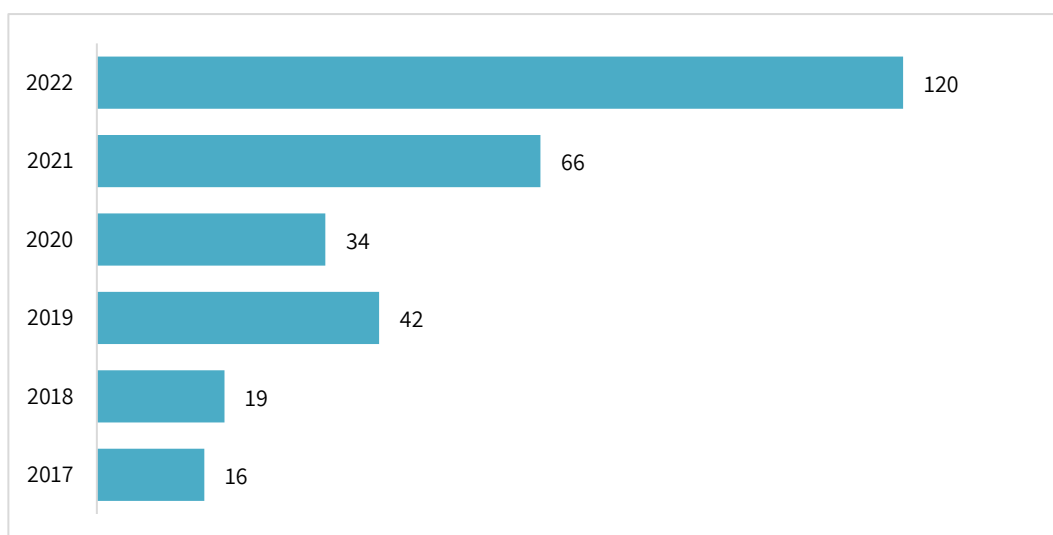
²⁷ יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – הבהרות, מסרון, 21 במרץ 2024.

שבהם תביעות הגירושין הוגשה כנגד גבר.²⁸ כאמור לעיל, ב-64% מתיקי סרבנות הגט הפתוחים נכון לינואר 2024, תביעת הגירושין הוגשה על ידי אישה כנגד גבר; נזכיר שוב, שאין בזהות הגורם הנתבע להעיד בהכרח על זהות הגורם שמעכב את קבלת הגט, אם יש כזה, אך נראה שלרוב יש הלימה בין הנתונים.²⁹

בכ-300 תיקים שבהם ניתנה החלטה בשנים 2017-2022 לפי אחד מארבעת סוגי ההחלטות הנזכרים טרם ניתן גט או התקבל גט נכון ליוני 2023 (6% מהתיקים האמורים).³⁰ יש תיקים נוספים שבהם התקבלה החלטה המורה על גירושין לפני 2017, וטרם ניתן גט או התקבל גט, אך הנתונים עליהם לא נמסרו לנו, ועל כן הם אינם נכללים בנתונים המוצגים כאן. להלן מוצגים נתונים על התיקים שבהם הגט טרם ניתן או התקבל, בפילוח לפי השנה שבה ניתנה החלטה שלפיה על בני הזוג להתגרש.

תרשים 5: תיקים שבהם ניתנה החלטה על גירושין בשנים 2017-2022 שבהם טרם ניתן גט או התקבל גט נכון ליוני 2023, לפי שנת ההחלטה³¹

ב-60% מהתיקים
שלא ניתן בהם גט
(כ-180 תיקים)
ההחלטה על הגירושין
ניתנה בשנת 2021 או
לפניה (מאז שנת
2017)

מנתוני התרשים אפשר ללמוד כי הגם שחלק הארי של התיקים שבהם הגט טרם ניתן או התקבל הם תיקים שבהם ההחלטה על גירושין ניתנה בשנת 2022, רוב התיקים הפתוחים מוקדמים יותר: ב-60% מהתיקים (כ-180 תיקים) ההחלטה ניתנה בשנת 2021 או לפניה (מאז שנת 2017), ברבע מהתיקים בקירוב (26%) ההחלטה ניתנה בשנים 2019-2017 וב-5% מהתיקים

²⁸ שם.

²⁹ יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל: 17 במרץ 2024; הרב אליהו בן דהן, מנהל בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מכתב, 24 בינואר 2024.

³⁰ נציין כי ב-59% מהתיקים שבהם בני הזוג לא התגרשו למרות שבית הדין קיבל החלטה המורה על כך, הנתבע בתיק הוא הגבר; אך כאמור אין בכך להעיד על הגורם האחראי לכך שבני הזוג טרם התגרשו.

³¹ עיבוד מרכז המחקר והמידע של הכנסת של נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים: יהודה גוטמן, יועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, קובץ נתונים, 14 בינואר 2024, הועבר בדוא"ל: 17 במרץ 2024.

ההחלטה ניתנה כבר ב-2017. כאמור לעיל, יש תיקים נוספים שבהם ניתנה החלטה על גירושין לפני 2017 והגט בהם טרם ניתן או התקבל, ואלה אינם נכללים בנתוני התרשים.

3. תיקי גירושין מתמשכים

נכון למרץ 2021 היו
כ-260 תיקי גירושין
הפתוחים יותר
משנתיים ללא גט

כאמור, ממועד הגשת תביעת הגירושין ועד מתן פסק דין המורה על גירושין עשוי לחלוף זמן ניכר. תיקי גירושין שפתוחים יותר משנתיים ולא ניתן בהם גט, מכל סיבה שהיא, מזוהים על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים כ**תיקי גירושין מתמשכים**, בין אם ניתן פסק דין המחייב גירושין ובין אם לאו. על פי נתוני הנהלת בתי הדין הרבניים שנמסרו לוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, **בשנים 2010-2021 משך הטיפול ב-9% מתיקי הגירושין (כ-4,800 תיקים מתוך כ-54,000) נמשך יותר משנתיים; ב-3% מהתיקים (כ-1,800 תיקים) הטיפול נמשך יותר משלוש שנים; נכון למרץ 2021 היו כ-260 תיקי גירושין מתמשכים, קרי תיקים הפתוחים יותר משנתיים ללא גירושין**, מכל סיבה שהיא (לא בהכרח על רקע סרבנות גט).³²

4. עגינות

עגינות היא מצב שבו מסיבות מסוימות בן הזוג או בת הזוג העגונים לא יכולים לתת או לקבל גט. על פי הנהלת בתי הדין הרבניים, אין בחוק או בהלכה הגדרה חדה וברורה מהי עגינות. בהלכה, רוב מקרי העגינות היו כאלה שבהם הבעל נעלם ואין שום מידע אמין על כך שהוא אינו בחיים עוד, אולם כיום בתי הדין הרבניים כוללים במצבי העגינות גם מקרים שבהם מקומו של בן הזוג או בת הזוג ידוע, אך הוא נמצא מחוץ לישראל ונמנע מלשחרר את הצד השני באמצעות מתן גט, ומקרים שבהם הבעל נמצא בישראל ומסיבות כאלה ואחרות אי-אפשר לכוף אותו לתת גט.³³ יובהר כי למרות חפיפה מסוימת בין המקרים, עגינות אינה זהה לסרבנות גט. סרבנות גט היא מצב שבו, ככלל, בית הדין הרבני פסק כי יש חובה להתגרש ובכל זאת הגבר מסרב לתת גט או שהאישה מסרבת לקבל גט.

נכון למרץ 2024 היו
126 תיקי עגינות
פתוחים בטיפול אגף
עגונות בבתי הדין
הרבניים

נכון למרץ 2024 היו 126 תיקי עגינות פתוחים בטיפול אגף עגונות בבתי הדין הרבניים.³⁴ מספר זה נמוך ב-15% ממספר התיקים הפתוחים במרץ 2022, שהיה 149.³⁵ להלן יוצגו נתוני התיקים הפתוחים לפי משך הזמן שהם בטיפול האגף. יובהר כי במקרים מסוימים, בהתאם לנסיבות, תיק גירושין עשוי להיות מועבר לטיפול אגף העגונות בבתי הדין הרבניים כבר עם פתיחתו, אך במקרים אחרים תיק גירושין עשוי להיות בטיפול בתי הדין במשך זמן רב לפני העברתו לטיפול האגף.

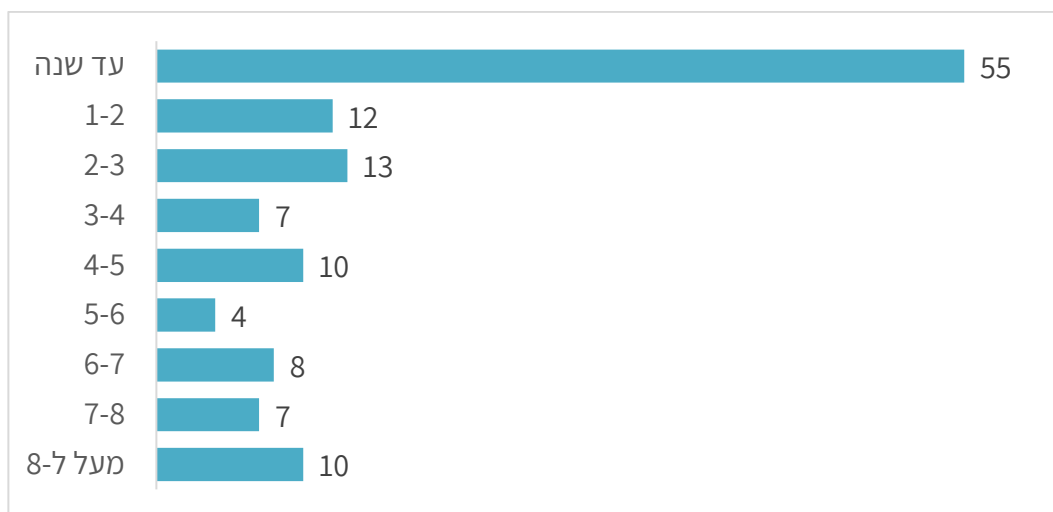
³² הנהלת בתי הדין הרבניים, [דוח עגונות וסרבנות גט](#), מצגת לדיון ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, 23 במרץ 2022. שם.³³

³⁴ הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 17 במרץ 2024.

³⁵ הנהלת בתי הדין הרבניים, [דוח עגונות וסרבנות גט](#), מצגת לדיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, 23 במרץ 2022.

תרשים 6: מספר התיקים בטיפול באגף עגונות לפי משך הטיפול, 2024³⁶

יותר מחצי מהתיקים
(53%) מטופלים תוך
שנתיים; קרוב לשליש
מהתיקים (31%)
מטופלים באגף
במשך יותר מארבע
שנים ו-8% מטופלים
במשך יותר משמונה
שנים

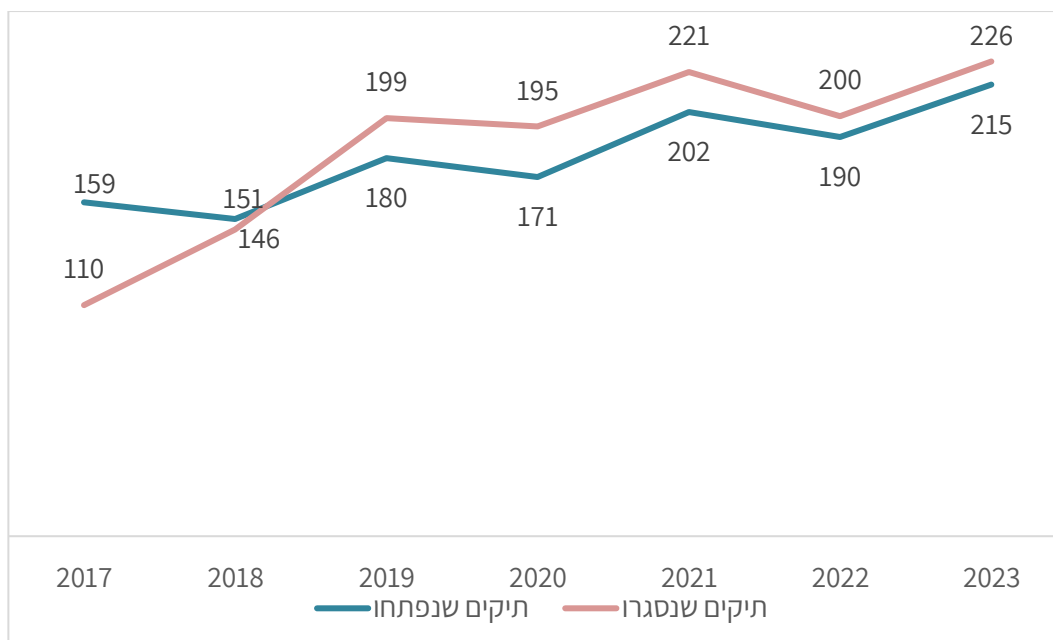

מהנתונים בתרשים אפשר ללמוד כי 44% מ-126 תיקי העגינות הפתוחים נמצאים בטיפול באגף העגונות במשך פחות משנה, ויותר מחצי מהתיקים (53%) מטופלים תוך שנתיים; קרוב לשליש מהתיקים (31%) מטופלים באגף במשך יותר מארבע שנים, ו-8% מטופלים במשך יותר משמונה שנים.

להלן מוצגים נתונים על מספר התיקים החדשים שנפתחו באגף עגונות מאז 2017 ועל מספר התיקים שהיו בטיפול האגף ונסגרו.

תרשים 7: מספר תיקי העגינות שנפתחו ונסגרו באגף עגונות, 2017-2023³⁷

בשנים האחרונות
חלה עלייה במספר
תיקי העגינות
שנפתחו בכל שנה
באגף. על פי הנהלת
בתי הדין הרבניים,
העלייה נובעת
משינויי מדיניות
שאפשרו להעביר
לאגף תיקים שבעבר
לא הועברו אליו

³⁶ הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 17 במרץ 2024.

³⁷ שם.

הנהלת בתי הדין
הרבניים מייחסת את
העלייה במספר
התיקים שטופלו
באגף עגונות ונסגרו,
להרחבת סל הכלים
העומדים לרשות
האגף לשם פתרון
בעיות עגינות

כפי שמוצג בתרשים, בשנת 2023 נפתחו באגף עגונות 215 תיקי עגינות חדשים, ונסגרו בו 226 תיקים. אפשר לראות בו גם כי בשנים האחרונות חלה עלייה במספר תיקי העגינות שנפתחו בכל שנה באגף – עלייה כוללת של 35% בשנים 2017–2023. על פי תשובת מנהל אגף עגונות בבתי הדין הרבניים, העלייה במספר התיקים נובעת משינויי מדיניות שאפשרו להעביר לאגף תיקים שבעבר לא הועברו אליו. לדבריו, שינויים אלו כוללים שינוי בהגדרות התיקים שאפשר להעביר לאגף עגונות והטמעת ההגדרות החדשות; ניסיון מצטבר של דיינים במציאת פתרונות בתיקי גירושין באמצעות אגף עגונות; והקניית סמכות חוקית לבית הדין בישראל לטפל בתיקי עגינות בין-לאומיים.³⁸

לצד העלייה בפתיחת התיקים באגף, חלה עלייה במספר התיקים שטופלו באגף ונסגרו, ומספרם אף עלה בשיעור ניכר יותר ממספר התיקים שנפתחו – גידול של 105% באותן שנים – כך שמספר התיקים הפתוחים אמור להיות במגמת ירידה. על פי תשובת הנהלת בתי הדין הרבניים, את הגידול בסגירת התיקים אפשר לייחס להרחבת סל הכלים העומדים לרשות האגף, שמאפשרת מציאת פתרונות לחלק גדול יותר מהקשיים המתעוררים במקרים הנדונים בבית הדין.³⁹

³⁸ הרב אליהו מימון, מנהל אגף עגונות ובירור יהדות, הנהלת בתי הדין הרבניים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מכתב, 16 במרץ 2023.

³⁹ שם.